

BUDIMPEŠTA SENCE ZGODOVINE NA FILMSKEM TRAKU

Prvič sem bil na Madžarskem pred desetimi leti, na 14. nacionalnem filmskem festivalu v mestecu Pecs. Letos sem bil drugič, tokrat v Budimpešti, saj se je festival madžarskega filma že pred leti preselil tja. Zaradi znanih družbeno-političnih razmer lani nacionalnega festivala ni bilo, tako da je bila predstavljena v osrednjem programu dveletna proizvodnja celovečernih igranih in dokumentarnih filmov. Vendar je prav tako kot pred desetimi leti, morda tokrat še bolj, festival kazal nekakšen vmesni čas, tako v estetskem kot tudi kulturno-industrijskem pogledu. Le da tokrat s perspektivo, ki je pred desetimi leti ni bilo zaznati. No, bilo je to leto, ko je s filmom **Predvčerajšnjim** povsem zgrešil Peter Bacso, še posebej v primerjavi z njegovo mojstrovino **Priča**, ki je bila dalj časa v bunkerju, da bi jo končno odkril canneski festival in je prav v letu 1982 zaživela tudi na madžarskih filmskih platnih. Drugi Peter, Peter Gothar je takrat, po filmu **Cas se je ustavil**, nadaljeval z dokaj ponesrečenim podaljškom **Cas še vedno stoji**. In če je bil v imenu **Priče** politična zvezda festivala Peter Bacso, pa je kot evropski ali kar že svetovni filmski zvezdnik nastopal Istvan Szabo, seveda z razpitim **Mefistom**. Letos je nadaljeval v podobnem stilu in sicer s filmom **Sladka Emma, draga Bobbe**, vsaj na ravni družabnega festivalskega življenja, kajti filma, zaradi predhodnega odhoda s festivala nisem uspel videti. Na festivalu pa je Istvan Szabo blestel tudi s filmom **Srečanje z Venero**. Najslabšo vez med letoma 1982 in 1992 pa je prav gotovo zastopal Miklos Jancso. Sicer velikan madžarskega in svetovnega filma je »včeraj« razočaral s **Tiranovim srcem**, »danes« pa s filmom **Bog hodi vzvratno**, ki je sicer nastal leta 1990. Pa tudi Petra sta se predstavila, Bacso s **Stalinovo zaročenko**, ki ni kaj več kot »negativna« politična agitka, in Gothar z **Melodramo**, ki samo potrjuje režiserjevo zabredlost v lasten manierizem.

Vmesni čas madžarskega filma v začetku osemdesetih let je bil tako čas medle proizvodnje kakor tudi politične naelektrenosti v intelektualnih krogih. Na eni strani je bilo vse pod »policijsko« kontrolo (mimogrede, prilepili so mi starejšo prevajalko, ki me je skoraj za roko vodila skozi filme in med madžarske filmarje), na drugi strani pa so bile v vsakem kotu gostilne strastne verbalne erupcije, ki so neusmiljeno udrihale čez totalitaristični režim in po vsiljenih sovjetskih bratih. Vse je bilo na videz dovoljeno, vendar je bilo tudi vse odlično kontrolirano, perspektive pa ni bilo nobene, saj je bil padec realnega socializma še daleč. V zraku je bila

16 parola umetniki »ustvarjajte«, delavci delajte, policaji pa preverjajte. Atmosfera je bila povsem karkijanska. Danes v madžarski kinematografiji še vedno teče vmesni čas, toda dokaj razvidno se profilira nova proizvodna, kulturno-industrijska in nenazadnje tudi estetska platforma. Morda je prav Madžarska med bivšimi državami realnega socializma v tem pogledu najdlje. In če jo primerjamo s Slovenijo, potem smo pri nas v krepkem zaostanku. Pa opišimo nekaj razsežnosti nove madžarske kinematografske konstelacije.

Stalinizem, travmatično leto 1956, ledena leta po padcu Hruščova, ki so še kako zaznamovala Madžarsko, so še vedno tematska stalnica nacionalne kinematografije. Čeprav so najboljša dela o teh zadevah nastala prav v času represivnega režima, ker so k tem temam pristopala posredno in na metaforični ravni, pa možnost necenzuriranega pristopa prav gotovo predstavlja izziv. Toda dispozicija tega izziva družbeno-kritičnim filmom letošnjega festivala ni bila v prid. Še najbolj prav **Madžarskemu rekvijemu** Karolya Makka, ki je med drugim zaslovel prav s filmom **Ljubezen**, ki na intimističen način govori o stalinističnih čistkah. V zadnjem filmu se je namreč preizkusil v spektakelski formi. Marta Meszaros pa je v **Dnevniku za mojega očeta in mater** ohranila familiarno-intimno razsežnost, zato je tudi njena filmska pripoved na politično temo bolj zanimiva. Pa še je bilo filmov o zgodovinskih in političnih travmah.

Potem je tu sedanost, predvsem mestna ali kar budimpeštansko vele mestna. Pravijo, da je kritične trenutke socialno-politične transformacije, ki so v največji meri zadeli prav mlade, najbolj zadel in filmsko interpretiral Istvan Szabo v filmu **Sladka Emma, draga Bobbe**. Socialni rob, potepuštvu, kriminal, odtujenost in podobne stvari pa so v središču filma Janosa Rozse **Tatiči**, ki pa se je žal zapletel v nerazrešljivo zanko, ko je skušal fikcijo dobesedno graditi na dokumentarističnih postavkah.

Najbolj zanimiva filma na festivalu (med tistimi, ki mi jih je uspelo videti) pa sta bila svojevrstna »tragedija« in svojevrstna »komedija«, seveda po madžarsko. Kaj drugega naj bi bil temeljni zastavek sodobne madžarske fikcije,

SENCA NA SNEGU (ARNYEK A HAVONJ), REŽIJA JANISCH ATTILA

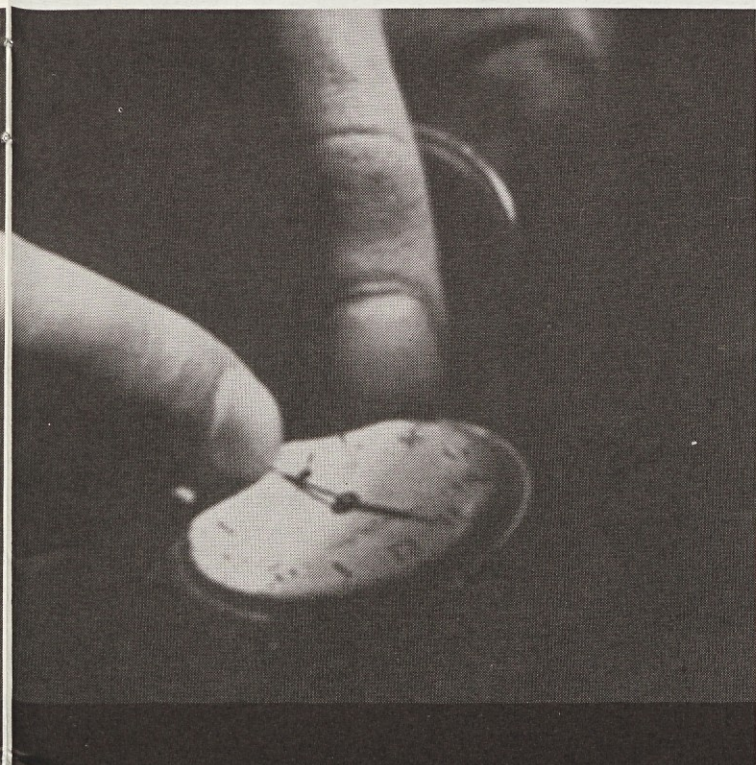
IVAL

kot prav denar, oropan denar, ki ti pride po naključju v roke, in se ti potem postavlja moralno vprašanje, ali si tudi sam posredno kriv. Ta dilema, ki jo narekuje na eni strani kar vulgarno podjetništvo in na drugi strani socialna beda kot zapuščina bivšega režima, pa je zanimiva še toliko bolj, ker je artikulirana skozi sliko (črno-belo, kot pristoji) in zvok, ne da bi ta razcep razcepil tudi sam film. Gre za film Janischa Attile **Senca na snegu**. Naslov zabavne komedije **Evropa kamping** režiserja Szoke Andrasa pa pove, da avtorji filma menijo, da je Madžarska več kot ruralno-ekso-tičen prostor za prihajajoče evropske turistične sladokusce. No, film ni samo odlična reklama za tovrstne turiste, ampak tudi niz zanimivih gagov, med katerimi so nekateri kar briljantni.

Opisal sem le t.i. avtorsko-ambiciozne filme. To pa še zdaleč ne pomeni, da se madžarska kinematografija ne preizkuša tudi s t.i. komercialnimi filmi. Doslej sicer brez vidnih uspehov, vendar pa je strategija nove državne kulturne politike na filmskem področju takšna, da na različne načine stimulira in celo subvencionira žanrsko, celo populistično produkcijo. S temi potezami pa še zdaleč ne zanemarja »visokega« nacionalnega programa.

In Madžarska je tudi med prvimi državami bivšega real-socialističnega bloka, ki je ustanovila filmsko fondacijo (*Motion Picture Foundation of Hungary*), torej institucijo, ki je organizirana tako, kot so »inštituti« za film, nacionalni filmski centri ali posebne agencije v vseh zahodnoevropskih državah.

SILVAN FURLAN

BEOGRAD

JIM IN JOHNNY V ŽIVO

Ob pogledu na britanski imperij, ki je imel samega sebe za »največjega od vseh modernih imperijev«, se še tako zlo-namerni opazovalec ne more ogniti svojevrstnemu spoštovanju: v 19. stoletju, na samem višku svoje moči, je ta imperij obsegal četrtino Zemlje in četrtino človeštva vseh celin. Veščina vladanja tako raznoliki skupini ljudi je poro-dila angleško svetovljansko, le-to pa slavna poročila BBC (po mnenju mnogih najboljša tovrstne svetovne agencije; navsezadnje se k njenemu *World Service* zadnje čase zateka tudi tretji kanal Televizije Srbije) in nič manj slavni londonski »festival festivalov«, ki je navsezadnje svojev-rsten vzor FEST-a.

Kratek kulturološki izlet je bil nujen za razumevanje kon-teksta, v katerem je bilo vzgajano občinstvo, ki se tako zavzeto zanima za Evropejcem praviloma nerazumljive kulture, kakor tudi kinematografske dosežke teh kultur. Zato bo londonski filmski festival po definiciji vselej ostal pred FEST-om in drugimi podobnimi svetovnimi festivali. Druga plat medalje pa razkriva, da je tovrstna sposobnost *dige-stiranja* oddaljenih kultur (ki manjka Slovanom) možna edinole z gledišča subtilno prikrite superiornosti. Praksa je sicer nekoliko bolj sofisticirana in bolj razsvetljena od ameriške *melting pot* in sicer, vendar pa razumevanje in naklonjenost do tujcev vselej spremlja bolj ali manj večše prikrit rasizem. V trenutku, ko se počutijo inferiorne (po zahodnjaških merilih) pred, denimo, ameriški vlaganji, nemško produktivnostjo ali japonsko tehnologijo, postanejo Britanci ranljivi, muhasti, neobjektivni in nostalgični. Ekspe-riment z *BBC World Serviceom* razkriva predvsem njego-vo usmerjenost na določeno občinstvo oziroma ceh. Tako kot je BBC navkljub vsej dinamiki notranjih odnosov v Jugoslaviji pravzaprav dolgočasen, tako bi tudi preprosta preslikava programa londonskega festivala v te kraje ver-jetno pustila za sabo opustele dvorane. Tako je tudi podpi-snika pričujočih vrstic, nekoč ostrega kritika FEST-a, letošnji festival demantiral z elementarno demonstracijo »specifič-nosti«. Beograjsko občinstvo očitno sledi svojim lastnim pra-vilom, saj ima, tako kot vsako drugo, svoje ljubljence. Zato je z ovacijami pričakalo Jima Jarmuscha (**Noč na Zemlji**) in Nikito Mihalkova (**Urga**). »Veseli me, da veste, kdo sem«, je priznal Jarmusch, več kot očitno presenečen nad navdušenim sprejemom. Precej več olja od nekaterih re-snih gostov (direktor festivala v San Sebastianu Rudi Barnet, francoski kritik Yan Lardeuox) je na ogenj prillil Johnny **Cry Baby** Depp: zaradi svojih izjav, zaradi najstniškega obleganja hotela Hyatt, zaradi *special guest* nastopa na koncertu *Partybreakers* v beograjskem SKC. Prava zvezda festivala pa je bil nedvomno Emir Kusturica - in to še najmanj zaradi tega, ker je bila tudi prisotnost Jarmuscha, Deppa in njegovega sodelavca Miljena Kijakovića (*Feliks* in *Cezar* za scenografijo filma **De-likatesa**) predvsem njegova zasluga. Kaj je torej dajalo pečat letošnjemu FEST-u: določena ekskluzivnost, dobra izbira filmov (predvsem po zaslugi zasebnih distributerjev) in fanatično občinstvo, ki je kompletne kart za projekcijo ob 21. uri razgrabilo že v predprodaji, na polnočnih projekcijah pa napolnilo dvorano do zadnjega sedeža. *The last*, četudi za tiste, ki kaj dajo na to, *not the least*, ste v Centru Sava